

DOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE ÇIRAKLIK EĞİTİMİ

İnci Kayhan Kuzgun*

Özet: Bu makalede Doğu Anadolu Bölgesinde verilmekte olan çıraklık eğitiminin bölgedeki istihdam politikası ile bağlantısının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'nden sağlanan verilerden yararlanılarak, Doğu Anadolu Bölgesinde verilmekte olan çıraklık eğitiminin bölgenin sosyo-ekonomik gelişme düzeyi ve istihdam politikası ile bağlantısı irdelenmiştir. Önce, Doğu Anadolu Bölgesine ait veriler Türkiye değerleriyle, sonra da bölgenin illeri birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Doğu Anadolu Bölgesinde çıraklık eğitiminin yorumlanmasında esas alınan belirleyici alt değişkenler Doğu Anadolu Bölgesinde çıraklık eğitiminin başladığı dönem, çıraklık eğitimi verilen il sayısı, çıraklık eğitim merkezlerinin ve çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının toplam sayısı, sektörel dağılımı, toplam öğrenci sayısı ve öğrencilerin cinsiyet itibari dağılımıdır. Çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sektörel dağılımının belirlenmesinde sanayi ve hizmet sektörü arasındaki ve sanayi sektörü içinde yer alan imalat sektörü içindeki dağılıma bakılmıştır.

Verilerin yorumlanmasından Doğu Anadolu Bölgesinin Türkiye'deki çıraklık eğitimi içindeki yerinin ve bölgedeki istihdam politikası ile bağlantısının belirlenmesinde, bölgenin ve illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyinin esas belirleyici değişken olduğu görülmektedir. İkinci olarak, bölgede işgücü piyasasının talep yönünden bir analizi yapılmadığından, çıraklık eğitiminin bölgenin işgücü talebi ve bölgede hakim ekonomik faaliyetlerle tam olarak bağlantılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bölgede verilen çıraklık eğitiminin sektörel dağılımında sanayi sektörü ve bu sektörler içinde imalat sektörü ilk sırayı almaktadır. Bu açıdan Türkiye'de çıraklık eğitiminin sektörel dağılımı ile uygunluk göstermektedir.

I. Giriş

Son yıllarda, dünya işgücü piyasasında ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak işsizliğin yaygınlaştığı, işsizlik sürelerinin uzadığı ve kitlesel nitelik kazandığı ve işsizliğin özellikle kadın işgücü ve genç işgücü üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim işsizliğe ilişkin verilere baktığımızda, 1994 yılında en düşük oranda Japonya'da ve en yüksek oranda Avrupa Topluluğu ülkelerinde olmak üzere, bütün ülkelerde önemli oranlarda işsizliğin yaşandığı, Türkiye de dahil olmak üzere genç işsizlerin sayısının iki katına çıktığı dikkati çekmektedir (OECD, 1995: s. 9-13). Genç nüfusa sahip Türkiye'de 15-24 yaş grubundakilerin istihdam içindeki payı 1989'da %26 iken, 1994 yılında %23.6'ya düşmüştür (DPT, 1996a: s.45).

Dünya genelinde genç işsizliğinin artması, genç işsizliği ile mücadelede aktif istihdam politikası tedbirleri arasında gençlere mesleki eğitim kazandırılmasının bir çözüm olarak benimsenmesine neden olmuştur (OECD,

* Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

1995: s. 14). Bu bağlamda, okul-işletme işbirliği yaklaşımının benimsendiği görülmektedir (OECD, 1992: s. 8-9). Genç işsizliğine çözüm olarak getirilen bu işbirliği, işveren önderliğinde (*employer-led*) ve okul önderliğinde (*education-led*) gerçekleştirilmektedir.

Bütün bu gelişmelerle, Türkiye’de aktif istihdam politikalarının yaygınlaşması ve 1977 yılından itibaren çıraklık eğitiminin kapsamlı bir şekilde ele alınması arasında yakın bir paralellik bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de çıraklık eğitimi, daha eskilere lonca-ahilik sistemine kadar dayandırmak mümkündür. Ancak bu konudaki ilk yasal düzenleme, 1938 yılında gerçekleştirilmiştir (Kanun, 3457). Bu kanun ile 100 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelerin, çalıştırdıkları çırak, kalfa ve ustaların mesleki bilgilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çıraklık eğitimi konusundaki bu ilk deneme ile örgün eğitim yanında “yaygın eğitim” yolu ile işgücünün mesleki bilgi ve becerisinin artırılması amaçlanmıştır ancak pek başarılı olunamamıştır. Neden olarak, yeterli öğretici eleman olmayışı, teknik eğitimin maliyetinin yüksekliği ve okul-işletme işbirliğinin gerektiği ölçüde sağlanamaması sayılmaktadır (Serter, 1993: s. 100). Denemenin başarısızlığı ayrıca işverenlere dönük gerekli yaptırımları taşınamasına da bağlanmaktadır (Kutal, 1986: s. 282-283).

Türkiye’de 1977 yılında çıraklık eğitimi yeniden düzenlenerek, illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyi esas alınarak, meslek dalları ve iller itibari ile kademeli olarak uygulamaya koyulmuştur. Bununla birlikte istenilen düzeye ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. Yaklaşık on yıllık bir uygulama ile 1986 yılına kadar 39 ilde, 40 meslek dalında 328 öğretmen ile 13.186 çırağa çıraklık eğitimi verilebilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1993: s. 87). Bu dönemde çıraklık eğitiminde istenilen düzeye ulaşılamamasında, devletin işgücünün mesleki eğitimine aktif olarak katılmaması bir neden olarak gösterilmektedir (Serter, 1993: s. 100). Çıraklık eğitimi 1986 yılında üçüncü kez ele alınarak 3308 sayılı kanun ile yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile Türkiye’de çıraklık eğitiminde benimsenen işveren ağırlıklı sistem, başta Almanya olmak üzere Avusturya ve İsviçre’de de uygulanmaktadır (OECD, 1992: s. 30). Bugünkü çıraklık eğitim sisteminin en önemli özelliği olan ikili eğitim, teorik eğitimin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, pratik eğitimin ise işverenlerce yerine getirilmesine dayanmaktadır.

Son düzenleme ile çıraklık eğitimi konusundaki ilk iki kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Önceki uygulamadan farklı olarak 3008 sayılı kanun ile, çırakların iş kazası ve meslek hastalıkları ile hastalık sigortası prim yükünün devlet tarafından yüklenildiği görülmektedir. Bunun, Türkiye’de çıraklık eğitimi artırıcı yönde etki yaptığı kabul edilmektedir (Saran ve Akkayan, 1988: s. 212). Türkiye, çıraklık eğitimi konusundaki ILO’nun İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Mesleki Eğitim ve Yönlendirmenin Yeri Hakkında 142 sayılı sözleşmesini Kasım 1992’de kabul etmiştir (Akıllıoğlu, 1995: s. 283)

Tarihsel gelişimi özetlenen ve Türkiye genelinde 2089 sayılı kanun ile başlatılan çıraklık eğitiminin, Doğu Anadolu Bölgesindeki uygulanmasının ortaya koyulması, bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

II. Sosyo-Ekonomik Gelişme Düzeyi ve Doğu Anadolu Bölgesinde Çıraklık Eğitimi:

Makalenin bu bölümü üç alt başlık içinde ele alınmıştır. Bölgenin sosyo-ekonomik gelişme düzeyinin, verilmekte olan çıraklık eğitimi üzerinden etkili olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle, önce bölgede çıraklık eğitimi üzerinde etkili olan sosyo-ekonomik göstergeler belirlenmiş ve bu göstergeler çıraklık eğitimi açısından yorumlanmıştır. Daha sonra Doğu Anadolu Bölgesindeki çıraklık eğitimi, Türkiye’de verilmekte olan çıraklık eğitiminin bölgesel bir uygulaması olarak ele alınmıştır. Doğu Anadolu Bölgesinde verilmekte olan çıraklık eğitiminin, Türkiye genelinde verilmekte olan çıraklık eğitimi içindeki yerinin belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Üçüncü alt başlık içinde bölge illerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin il düzeyinde çıraklık eğitimine yansımaları üzerinde durulmuştur.

A. Doğu Anadolu Bölgesinde Çıraklık Eğitimi Üzerinde Etkili Olan Sosyo-Ekonomik Göstergeler:

Doğu Anadolu Bölgesinde verilmekte olan çıraklık eğitimi üzerinde etkili olan sosyo-ekonomik değişkenler olarak istihdamın sektörel dağılımı, ücretli çalışan kadın işgücünün toplam istihdamdaki payı ve eğitim ve imalat sanayi göstergeleri esas alınmıştır. Bunlara ilave olarak, uzun dönemde çıraklık eğitiminin bölgede gelir düzeyini yükseltici etki yapması beklenmektedir. Beşeri sermaye yaklaşımı, okul ve işyerinde işgücüne yapılan yatırımların işgücünün verimliliğinin artmasına paralel olarak, işgücüne uzun dönemde yüksek ücret sağlayacağını kabul etmektedir (Fischer, M, M ve Nijhamp, P, 1987:s.214). Bu nedenle önce Doğu Anadolu Bölgesinin esas alınan göstergeler açısından sosyo-ekonomik gelişme düzeyi üzerinde durulmuştur.

Doğu Anadolu Bölgesi Türkiye’deki yedi coğrafi bölgeden birisini oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişliği yansıtan endeks değerlerine göre Doğu Anadolu Bölgesi, Türkiye’deki yedi bölge içinde en alt sırada yer almaktadır (DPT, 1996b: s. 92). 1990 sayım yılına göre Türkiye nüfusunun %9.6’sı bu bölgede yaşamaktadır (DİE, 1997: s. 71). Bölgede 1985-90 döneminde ortalama yıllık net göç oranı, binde 90.92’dir (DPT, 1996b: s. 92). Bunun sonucu olarak Türkiye’de yıllık ortalama nüfus artış hızı binde 21.71 iken, bölgede bu oran binde 8.25’tir ve bölge nüfus yoğunluğu sıralamasında da 37 kişi ile en alt sıradadır (DİE, 1994: s. 4).

Türkiye’de çıraklık eğitimi, sanayi ve hizmet sektöründe yer alan işletmelerin vasıflı işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla gütmekte ve bu iki sektörle sınırlı işletme-okul işbirliğine dayanmaktadır. Bu nedenle bölgede istihdamın sektörel dağılımında bu iki sektörün payı, bölgedeki çıraklık

eğitimini yönlendirici etkiye sahiptir. Doğu Anadolu Bölgesi istihdamın sektörel dağılımı itibari ile tarım ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Tarım sektöründe çalışanların oranı %71.93'tür (DİE, 1994: s. 50). Türkiye'de 1990 yılında istihdamın sektörel dağılımında sanayi sektörünün payı %12.80 iken, Doğu Anadolu Bölgesi %3.98'lik pay ile en sonda yer almakla birlikte, imalat sektörünün payı esas alındığında Güney Doğu Anadolu Bölgesinden önce gelmektedir (DİE,1994:s.50). İmalat sanayindeki işyeri sayısı esas alındığında, Doğu Anadolu Bölgesi yine en alt sıradadır ve Türkiye'de imalat sektöründe ücret karşılığı çalışanların ancak %2.25'i Doğu Anadolu Bölgesindedir (DİE ,1994: s. 389).

Doğu Anadolu Bölgesinde ücretli çalışan kadınlar, toplam istihdam içinde %2.1 gibi oldukça düşük bir paya sahiptir. Türkiye'de okuma yazma bilmeyenlerin oranı %19.50, erkekler için %11.18 ve kadınlar için %28.01 iken; bu oranlar bölge düzeyinde sırasıyla %31.82, %18.85 ve %45.10 olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi, eğitim düzeyi itibari ile Güney Doğu Anadolu Bölgesinin önünde ise de, Türkiye ortalamasının oldukça altında değerlere sahip bulunmaktadır (DİE, 1994: s. 94). Çıraklık eğitiminin temel eğitime dayandırıldığı ve temel eğitimin 8 yıla çıkarıldığı dikkate alındığında, bölgede eğitim düzeyinin düşüklüğü kısa dönemde çıraklık eğitimi sınırlandırıcı etki yapacaktır. Bunun yanında, bölgede ücretli çalışan kadın işgücünün toplam istihdam içindeki payının ve eğitim düzeyinin düşüklüğünün de, kız öğrencilerin çıraklık eğitiminden yararlanmasına olumsuz yönde yansıtıldığı kabul edilmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesindeki illerin tamamı, derece farklılıkları olmakla birlikte sosyo-ekonomik göstergeler itibari ile Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptir. Bölge illerinden Elazığ ve Malatya, Türkiye genelinde sosyo-ekonomik göstergeler itibari ile üçüncü sırada gelişmişlik düzeyine sahip 26 il arasında yer almaktadır. Bu gruba giren iller tarım ağırlıklı ekonomik yapı göstermekle birlikte, tarıma dayalı sanayi belli ölçüde gelişmiş durumdadır ve bölge düzeyinde üretim yapan küçük ve orta ölçekli işletmeler çoğunluktadır (DPT, 1996b: s. 63). Erzincan ve Erzurum illeri ise, dördüncü sırada sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip iller arasında yer almaktadır ve bu grup illerde istihdamın sektörel dağılımında tarım sektörünün payı %73, sanayi sektörünün payı ise %5.4 dür (DPT, 1996b: s. 64). Van, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Muş, Ardahan, Ağrı, Iğdır, Kars, Hakkari ve Tunceli beşinci sırada sosyo-ekonomik gelişme düzeyine sahip ve kalkınmada birinci derecede öncelikli 17 il arasında yer almaktadır (DPT, 1996b: s. 65). Bu illerde toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı %75.5 iken, sanayi sektörünün payı %3 civarındadır. Bu grupta, temel ekonomik faaliyet alanları olarak sanayi ve hizmetler sektörünün gelişmediği izlenmektedir (DPT, 1996b: s. 64).

İşgücünün mesleki eğitimine dönük politikaların, bölgesel gelişmeye katkısı için bölgesel teşvikler ile desteklenmesi gerektiği kabul edilmektedir (Senger, 1989: s. 107).Türkiye'de işgücünün mesleki eğitiminde ilk basamağı

oluşturan çıraklık eğitiminde, başlangıçtan itibaren böyle bir yaklaşım benimsenmemiştir. Bu da, Türkiye’de verilmekte olan çıraklık eğitiminin bir başka yapısal özelliğini oluşturmaktadır.

B. Türkiye’deki Çıraklık Eğitimi İçinde Doğu Anadolu Bölgesinin Payı:

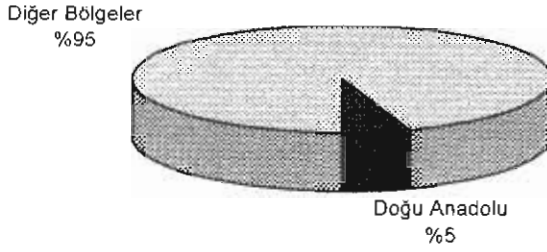
Türkiye’de verilmekte olan çıraklık eğitimini bir bütün olarak kabul ettiğimizde, Doğu Anadolu Bölgesinde verilmekte olan çıraklık eğitimi, bu bütünün bir parçasını oluşturmaktadır. Bölgenin Türkiye genelindeki çıraklık eğitimi içindeki yerinin belirlenmesinde esas alınan değişkenler Doğu Anadolu Bölgesinde çıraklık eğitiminin başladığı dönem, çıraklık eğitimi verilen il sayısı, çıraklık eğitim merkezlerinin ve çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sayısı, sektörel dağılımı, toplam öğrenci sayısı ve öğrencilerin cinsiyet itibariyle dağılımıdır. Çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sektörel dağılımının belirlenmesinde sanayi ve hizmet sektörü arasında ve sanayi sektörü içinde yer alan imalat sektörü ile içindeki sektörel dağılıma bakılmıştır.

Eldeki verilere göre, 1996-1997 ders yılında (aralık ayı sonu itibari ile) Türkiye’de illerin tamamını oluşturan 80 ilde, 86 meslek dalında, 315 çıraklık eğitim merkezinde, %94’ü erkek ve %6’sı kız olmak üzere 209,882 öğrenciye çıraklık eğitimi verilmiştir (Kuzgun, 1997: s. 200). Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan 15 ili oluşturan Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Kars, Malatya, Ardahan, Iğdır, Muş, Malatya, Tunceli ve Van illerinin tamamı, çıraklık eğitiminin kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte bölge illerinden Bitlis, Hakkari ve Muş illerinde çıraklık eğitimi henüz başlamamıştır. Bu nedenle bölgede sadece 12 ilde çıraklık eğitimi uygulanmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesinde çıraklık eğitimi ilk uygulama dönemi ile başlatılmış olmakla birlikte, başlangıçtan itibaren çıraklık eğitimi kapsamına alınmış olan il sayısı 6’dır. Bu iller Erzurum, Elazığ, Malatya ve Kars illeri ile Kars ilinin eski ilçeleri olan Ardahan ve Iğdır’dır. Buna karşılık Bingöl, Erzincan, Hakkari, Muş, Tunceli ve Van illeri çıraklık eğitimi kapsamına ikinci kanun döneminde alınmıştır.

Bölgede toplam 42 meslek dalında çıraklık eğitimi verilmektedir. 2089 sayılı Kanun döneminde çıraklık eğitimi kapsamına alınan illerde çıraklık eğitimi verilen meslek dalları sayısı, ikinci grup içinde yer alan illere göre daha fazladır.

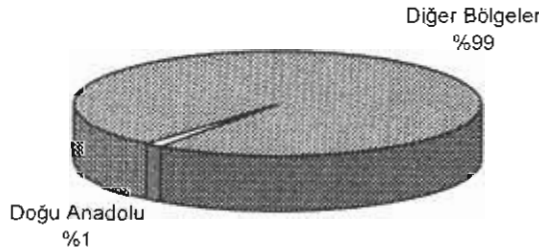
Bölgede 17 çıraklık eğitim merkezinin bulunduğu görülmektedir. Buna göre, Türkiye genelindeki çıraklık eğitim merkezlerinin %5’i, Doğu Anadolu Bölgesinde yer almaktadır.

Şekil 1. Çıraklık Eğitim Merkezlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Payı

Kaynak: M.E.B. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü.

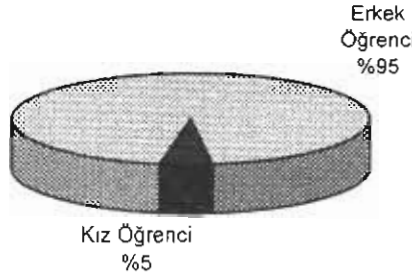
Doğu Anadolu Bölgesinde esas alınan öğretim yılında toplam 2957 öğrenci çıraklık eğitimi kapsamına alınmıştır. Buna göre Türkiye’de aynı dönemde çıraklık eğitimi gören öğrencilerin %1’i, Doğu Anadolu Bölgesinde bulunmaktadır.

Şekil 2. Öğrencilerin Doğu Anadolu Bölgesindeki Payı

Kaynak: M.E.B. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü.

Öğrencilerin cinsiyet itibari ile dağılımında, bölgedeki öğrencilerin %95’nin erkek ve %5’inin kız öğrenci olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Doğu Anadolu Bölgesinde Kız ve Erkek Öğrencilerin Dağılımı

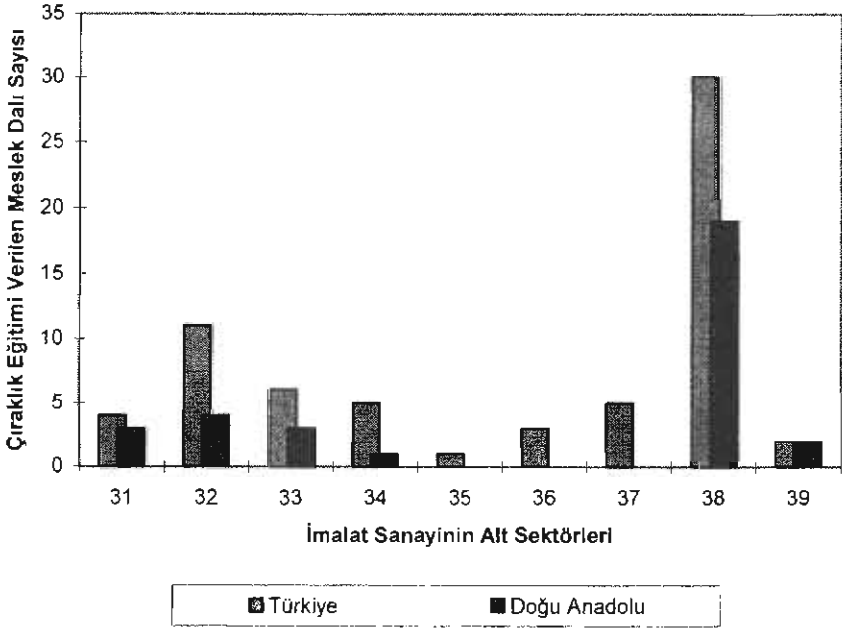
Kaynak: M.E.B. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü.

Çıraklık eğitimi gören öğrencilerin cinsiyet itibari ile dağılımının karşılaştırılmasında, bölgenin Türkiye ortalamasına yakın değerlere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer bir değişken olarak Doğu Anadolu Bölgesinde çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sektörel dağılımı esas alınmıştır. Bölgede verilen çıraklık eğitiminin Türkiye genelindeki çıraklık eğitimi ile karşılaştırılmasında, bölgede sanayi sektörünün ve bu sektör içinde imalat sektörünün ilk sırayı aldığı görülmektedir. Bu açıdan bölgede verilen çıraklık eğitiminin sektörel dağılımı, Türkiye’de çıraklık eğitiminin sektörel dağılımı ile uyum göstermektedir.

İmalat sektörü içinde çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının dağılımının belirlenmesinde uluslararası standart sınıflama (DİE, 1991: s. x1-x11) esas alındığında metal eşya, makine, teçhizat, ulaşım aracı ve mesleki ölçme aletleri sanayinin her iki düzeyde de ilk sırayı aldığı gözlenmektedir. Türkiye’de ve bölgede ikinci sırada dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi alt sektörü yer almaktadır. Türkiye genelinde orman ürünleri ve mobilya sanayi üçüncü sırada iken, bunu az bir farkla kağıt, kağıt ürünleri ve basım sanayi izlemektedir. Doğu Anadolu Bölgesinde ise, orman ürünleri ve mobilya sanayi ile gıda, içki tütün sanayi üçüncü sıradadır. Bölgede kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik sanayi; taş ve toprak sanayi; ve metal ana sanayinde çıraklık eğitimi verilmemektedir. Türkiye genelinde de, bu alt sektör içinde sadece plastik işlemeciliği dalında çıraklık eğitimi verilmektedir.

Aşağıda yer alan Şekil 4’ten Doğu Anadolu Bölgesinde çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının imalat sektörü içindeki dağılımını izlemek mümkündür.

Şekil 4. İmalat Sanayi İçinde Çıraklık Eğitimi Verilen Meslek Dalları

31. Gıda, içki, tütün sanayi 32. Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi 33. Orman ürünleri ve mobilya sanayi 34. Kağıt, kağıt ürünleri ve basım sanayi 35. Kimya-petrol, kömür, kauçuk ve plastik sanayi 36. Taş ve toprak sanayi 37. Metal ana sanayi 38. Metal eşya, makine teçhizat, ulaşım aracı ve mesleki ölçme aletleri sanayi 39. Diğer imalat sanayi.

Kaynak: M.E.B. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü.

C. İller İtibarıyla Çıraklık Eğitimi:

Doğu Anadolu Bölgesindeki çıraklık eğitiminin Türkiye' deki çıraklık eğitimi ile karşılaştırılmasında esas alınan değişkenlerden, il düzeyinde çıraklık eğitiminin farklılıkların ortaya konulmasında yararlanılmıştır. Bölge illeri sosyo-ekonomik gelişme düzeyleri açısından da Elazığ, Malatya, Erzincan, Erzurum, Tunceli, Kars, Van, Iğdır, Hakkari, Bitlis, Ardahan, Bingöl, Ağrı ve Muş illeri olarak sıralanmaktadır (DPT, 1996b: s. 93).

Çıraklık eğitim merkezlerinin dağılımına baktığımızda bölge illerinden sadece Malatya, Erzurum ve Van'da ikişer tane çıraklık eğitim merkezi bulunduğu ve diğer illerdeki çıraklık eğitim merkezlerinin sayısının yalnızca bir olduğu görülmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesinde çıraklık eğitimi gören en fazla öğrenci, Malatya ve Van ilindedir. Bu illeri sırasıyla Erzurum, Elazığ, Erzincan, Bingöl,

Kars, Iğdır, Tunceli, Ardahan ve Ağrı illeri takip etmektedir. Bitlis, Hakkari ve Muş'ta çıraklık eğitimi gören öğrenci bulunmamaktadır. Bu durum üç ilin, bölge içinde en alt düzeyde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip iller olması yanında, çıraklık eğitiminin halk arasında öneminin kavranılmamış olmasına bağlanmaktadır.

Eldeki verilere göre hangi meslek dalında eğitim aldıklarına ilişkin bilgi bulunmamakla birlikte, bölge illerinden sadece Bingöl ve Kars ilinde, çıraklık eğitimi alan kız öğrenci bulunmaktadır. Türkiye'de dokuma, giyim ve deri sanayinin kadın işgücü için geleneksel ekonomik faaliyet alanı olduğu (DPT, 1995: s. 171) dikkate alındığında, kız öğrencilerin bu alt sektörde çıraklık eğitimi aldıkları sanılmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinde toplam istihdam içinde ücret karşılığı çalışan kadın işgücü sayısının düşük olduğu dikkate alındığında, bölge içinde çıraklık eğitimi alan kız öğrenci sayısının azlığı ve dağılımının dengesizliği şaşırtıcı olmamaktadır.

Bölge illerinde çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sayısal dağılımında farklılık vardır. İlk dönemde çıraklık eğitimi kapsamına alınan illerde çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sayısı, ikinci dönemde çıraklık eğitimi kapsamına alınan illere göre daha fazladır. Buna karşılık özellikle birinci grup iller, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından homojen bir yapıya sahip olmadıklarından, illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyleri ile çıraklık eğitimi kapsamına alınma tarihleri arasında bağlantı kurmak mümkün değildir. İkinci grubun, dördüncü sırada sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki Erzincan ili hariç tutulursa, beşinci sırada gelişmişlik düzeyine sahip illerden oluştuğu görülmektedir. Bu gruba giren iller, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından daha homojen bir yapıya sahiptirler.

İlk uygulama döneminde çıraklık eğitimi kapsamına alınan grupta 42, bu grup içinde yer alan Malatya ilinde 32 meslek dalında çıraklık eğitimi verilmektedir. Bu ili sırasıyla Erzurum, Elazığ ve Iğdır, Kars ve Ardahan illeri izlemektedir. İlk grupta, çırak öğrenci olabilmek için ortaokul mezunu olmayı gerektiren *bakım ve onarım elektrikçiliği, asonsörcülük, matbaacılık-dizgi, dış protezciliği ve resepsiyon(ön büro)* meslek dallarından, sadece *bakım ve onarım elektrikçiliği* ve *matbaacılık-dizgi* meslek dallarında çıraklık eğitimi verilmektedir*. Bu, illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyinin verilmekte olan çıraklık eğitimini nasıl yönlendirdiğini göstermektedir.

Tablo 1. *I. Grup İllerde Çıraklık Eğitimi Verilen Meslek Dalları
(1996-1997 ders yılı aralık ayı sonu itibari ile)*

Meslek Dalları	Ardahan	Elazığ	Erzurum	İğdır	Kars	Malatya
Tesviyecilik	+	+	+	+	+	+
Tornacılık	+	+	+	+	+	+
Frezecilik	+		+	+	+	+
Vargel planyacılık	+			+	+	+
Taşlama ve alet bileme	+		+	+	+	+
Soğuk demircilik	+	+	+	+	+	+
Kaynakçılık	+	+	+	+	+	+
Saç işleri	+	+	+	+	+	+
Kaporta tamirciliği	+	+	+	+	+	+
Kuyumculuk			+			+
Sıhhi tesisatçılık	+	+	+	+		+
Kalorifercilik				+		
Elektrik tesisatlığı	+	+	+	+	+	+
Bobinaçılık		+	+			+
Bakım ve onarım elektrik	+		+	+	+	+
Elektrikli ev aletleri bakım, tamir	+	+	+	+	+	+
Oto elektrikçiliği	+	+	+	+	+	+
Motor yenilemeciliği		+	+			+
Oto motor tamirciliği	+	+	+	+	+	+
Dizel motor yakıt pompası en.ay.						+
Oto boyacılığı		+	+	+		+
Radio, TV tamirciliği	+	+	+	+	+	+
Oto döşemeciliği	+	+			+	
Mobilya döşemeciliği		+	+	+		+
Mobilyacılık	+	+	+	+	+	+
Doğramaçılık	+	+	+	+	+	+
Matbaacılık			+			
Erkek terziliği		+	+	+		+
Bayan terziliği		+	+	+		
Konfeksiyon (iç)						+
Konfeksiyon (dış)						+
Erkek berberliği			+	+	+	
Bayan berberliği				+	+	
Halıcılık	+	+	+	+	+	
Ayakkabıcılık			+			+
Servis (garsonluk)	+					
Aşçılık	+	+	+		+	+
Fırıncılık		+		+	+	+
Pasta, tatlı, şekerçilik		+	+		+	+
Duvarcılık		+				
Sıvacılık		+				
Döşeme ve duvar kaplamacılığı						+
Toplam	22	27	30	27	24	32

Kaynak: M.E.B. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü.

Yukarıdaki Tablo 1’de 2089 sayılı kanun döneminde çıraklık eğitimi kapsamına alınan illerde çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sayısal dağılımı yer almaktadır.

Yukarıda sayılan meslek dallarında çıraklık eğitimi için aranılan orta okul mezunu olmak şartı, yeterli sayıda başvuru olmadığından sonradan M.E.B. Çıraklık ve yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından kaldırılmıştır.

Bu gruba giren illerde çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının dağılımında imalat sektörünün payının da daha fazla olduğu izlenmektedir. Doğu Anadolu Bölgesinde çıraklık eğitimi verilen meslek dalları arasında belirgin bir ağırlığı olan halıcılık alanında, sadece Malatya ilinde çıraklık eğitimi verilmemektedir. Buna karşılık sadece bu ilde *konfeksiyon (iç ve dış giyim)* ve *döşeme duvar kaplamacılığı* alanında çıraklık eğitimi verildiği dikkati çekmektedir.

Bu il grubunda hizmet sektörünün turizm alt sektöründe, orta okul diploması gerektirmeyen *servis (garsonluk)* meslek dalında çıraklık eğitimi verilmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan bazı illerde, çıraklık eğitimi 3308 sayılı Kanun ile 1986 yılından itibaren başlatılmıştır. Bu grup içinde yer alan iller, bölgede çıraklık eğitiminin incelenmesinde ikinci grup iller olarak değerlendirilmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 2’de 3308 sayılı Kanun ile çıraklık eğitimi kapsamına alınan illerde çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sayısal dağılımı yer almaktadır.

Tablo 2. II. Grup İllerde Çıraklık Eğitimi Verilen Meslek Dalları
(1996-1997 ders yılı Aralık ayı sonu itibari ile)

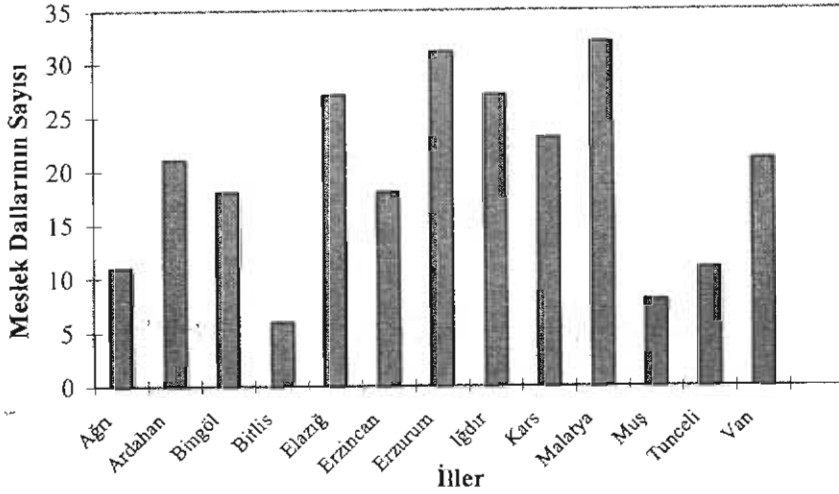
Meslek Dalları	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Erzincan	Hakkari	Muş	Tunceli	Van
Tomacılık				+				+
Soğuk demircilik		+		+		+		+
Kaynakçılık	+	+		+		+	+	+
Saç işleri				+				+
Sıcak demircilik		+						
Kaporta tamirciliği	+	+		+			+	+
Metal levha iş. (bakır)				+				
Sıhhi tesisatçılık	+				+	+	+	
Kaloriferçilik								+
Elektrik tesisatçılığı	+	+		+	+	+	+	+
Bobinajçılık				+				
Elektrikli ev aletleri bakım ve tamir	+	+			+		+	+
Oto elektrikçiliği		+	+	+	+	+	+	+
Oto motor tamirciliği	+	+	+	+	+	+	+	+
Oto boyacılığı			+	+	+	+	+	+
Radyo, TV tamirciliği		+		+		+	+	+
Oto döşemeciliği			+					
Mobilya döşemeciliği		+						
Mobilyacılık		+		+				+
Doğramacılık	+	+		+			+	+
Erkek terziliği	+							+
Bayan terziliği	+							
Erkek berberliği		+	+					+
Bayan berberliği		+						
Halicilik	+	+	+	+	+	+	+	+
Ayakkabıcılık	+							
Servis (garsonluk)		+						
Aşçılık	+	+	+	+				+
Fırıncılık				+				+
Pasta, tatlı, şekerçilik				+				+
Toplam	12	17	7	18	7	9	11	20

Kaynak: M.E.B. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü .

Çıraklık eğitimi kapsamının alınmada ikinci grubu oluşturan sekiz ilde, 30 ayrı meslek dalında çıraklık eğitimi verilmektedir. Buna paralel olarak, meslek dallarının toplam sayısı içinde imalat sektörü alanına giren meslek dalı sayısı da daha azdır. Bu grupta, çırak öğrenci olabilmek için ortaokul mezunu olmayı gerektiren *bakım ve onarım elektrikçiliği*, *asonsörcülük*, *matbaacılık-dizgi*, *diş protezciliği* ve *resepsiyon (ön büro)* meslek dallarında bu grup içinde çıraklık eğitimi verilmemektedir. Bu grupta Van ili çıraklık eğitimi verilen 21 meslek dalıyla ilk sırayı almakta, bu ili Erzincan, Bingöl, Ağrı ile Tunceli, Muş ve Bitlis illeri izlemektedir. Bitlis, Hakkari ve Muş illerinde çıraklık eğitimi

verilecek meslek dalları belirlenmiş olmasına rağmen, öğrenci olmadığı için çıraklık eğitimine başlanılmamıştır. Bingöl'de turizm alanında sadece *servis (garsonluk)* meslek dalında çıraklık eğitimi verilmektedir. Birinci gruba giren illerde *duvarcılık, sıvacılık ve döşeme-duvar kaplamacılığı* alanlarında, çıraklık eğitimi verilmesi, ikinci grup illerle aralarındaki farklılığı oluşturmaktadır. İki grup il arasında diğer bir farklılık olarak, birinci grup illerde *kuyumculuk* alanında çıraklık eğitimi verilmesi dikkati çekmektedir.

Her iki grup için, sanayi ve hizmet sektöründe çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sayısal dağılımını il düzeyinde aşağıda yer alan Şekil 5' ten izlemek mümkündür.

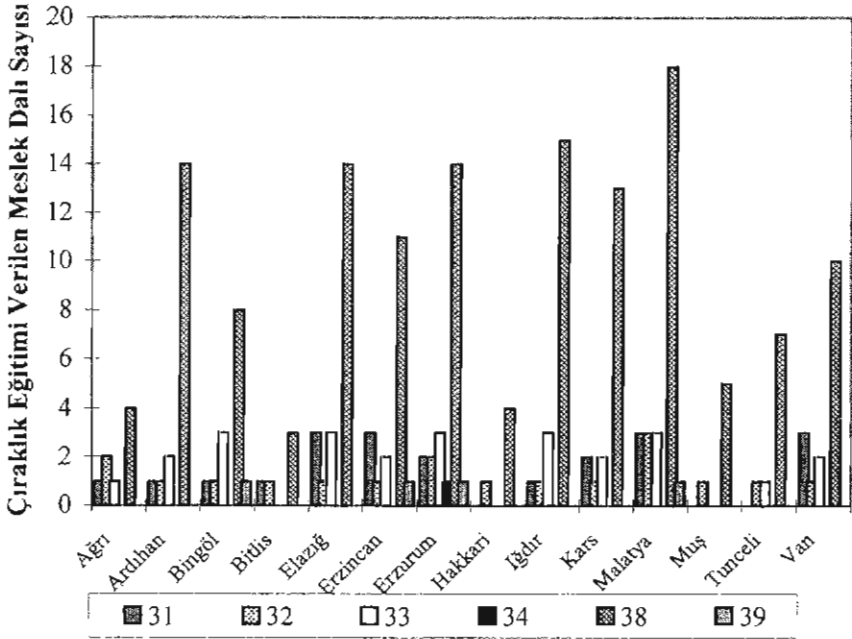

Şekil 5. Doğu Anadolu Bölgesinde Çıraklık Eğitimi Verilen Meslek Dallarının Sayısal Dağılımı

Kaynak: M.E.B. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü.

Doğu Anadolu Bölgesinde verilmekte olan çıraklık eğitiminin i. bazında değerlendirilmesinde çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının imalat sanayi içindeki dağılımı da önem taşımaktadır. Bölgede imalat sektörü içinde yer alan gıda, içki, tütün sanayi alt sektöründe çıraklık eğitimi verilmesinde Elazığ, Erzincan, Malatya ve Van illeri önde gelmektedir. Bingöl, Elazığ Erzurum, Iğdır, ve Malatya'da dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi ormar ürünleri ve mobilya sanayi alt sektöründe çıraklık eğitimi verilmektedir Ortaokul diplomasını gerektiren kağıt, kağıt ürünleri ve basım sanayinde yalnızca Erzurum ilinde çıraklık eğitimi vardır. Metal eşya, makine teçhizat

ulaşım aracı ve mesleki ölçme aletleri sanayindeki meslek dallarında Türkiye’de ve Doğu Anadolu Bölgesinde imalat sanayinin diğer alt sektörlerine göre daha yoğun çıraklık eğitimi verilmektedir. Çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının imalat sektörü içinde il bazındaki dağılımını aşağıda yer alan Şekil 6’dan izlemek mümkündür.

Şekil 6. İllere Göre İmalat Sektörü İçinde Çıraklık Eğitimi Verilen Meslek Dalları

Kaynak: M.E.B. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü.

Not: 31. Gıda, içki, tütün sanayi 32. Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi 33. Orman ürünleri ve mobilya sanayi 34. Kağıt, kağıt ürünleri ve basım sanayi 38. Metal eşya, makine teçhizat, ulaşım aracı ve mesleki ölçme aletleri sanayi 39. Diğer imalat sanayi

III. Sonuç

Doğu Anadolu Bölgesinde verilmekte olan çıraklık eğitiminin incelenmesinden elde edilen sonuçların iki açıdan yorumlanması mümkündür. İlk olarak Türkiye’deki çıraklık eğitimi içinde Doğu Anadolu Bölgesinin yeri incelenmiştir. Türkiye genelinde 86 meslek dalında çıraklık eğitimi verilirken, bölgede çıraklık eğitimi verilen meslek dalı sayısı 42’dir. Bölge 17 çıraklık eğitim merkezi ile Türkiye genelindeki çıraklık eğitim merkezlerinin %5’ ine sahip bulunmaktadır. Türkiye’de çıraklık eğitimi gören toplam öğrencilerin

%1'i, Doğu Anadolu Bölgesinde bulunmaktadır. Bu öğrencilerin, %95'i erkek ve %5'i ise kız öğrencidir.

Bunun yanında Türkiye'de verilmekte olan çıraklık eğitiminin yapısal özelliklerinin, büyük ölçüde Doğu Anadolu Bölgesindeki çıraklık eğitimine yansıdığı görülmektedir. Türkiye'de çıraklık eğitiminin illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyine göre kademeli olarak uygulanmasına paralel olarak, toplam 14 ilden oluşan Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan illerden 6'sında 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu döneminde, diğer 8 ilde ise 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ile çıraklık eğitimine geçilmiştir.

Bölgede çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sanayi ve hizmet sektörü ve bu sektörler içindeki alt sektörler itibari ile dağılımı, Türkiye'de çıraklık eğitiminin sektörel dağılımı ile uyum göstermektedir. Çıraklık eğitimi alan öğrencilerin, cinsiyet itibari ile bölge içindeki dağılımı da Türkiye'de çıraklık eğitiminin yapısal özelliklerini yansıtmaktadır.

İkinci olarak, sosyo-ekonomik gelişme düzeyinin belirlenmesinde esas alınan değişkenlerden istihdamın sektörel dağılımının, imalat sanayinin payının ücret karşılığı çalışan kadınların toplam istihdam içindeki payının ve eğitim düzeyinin bölgesel değerleri, bölgede verilmekte olan çıraklık eğitime yansımaktadır. Diğer bir değişle, bölgenin sosyo-ekonomik gelişme düzeyi Türkiye ortalamasının altında oluşunun ve kendi içinde il düzeyinde farklılık göstermesinin, bölgede verilmekte olan çıraklık eğitimi etkilediği görülmektedir.

Bölgede il bazında çıraklık eğitiminin verilmesinde çıraklık eğitim merkezlerinin sayısı, çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sayısı, toplam öğrenci sayısı, erkek ve kız öğrenci sayısı açısından farklılık görülmektedir. Bu farklılıklar, illerin sosyo-ekonomik düzeylerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda çırak öğrenci olabilmek için ortaokul mezunu olmayı gerektiren meslek dallarında çıraklık eğitiminin, sosyo-ekonomik gelişme düzeyi göreceli olarak yüksek olan ilk grup illerde daha çok verildiği görülmektedir. Sosyo-ekonomik gelişme düzeyi açısından ilk grup iller altında yer alan ikinci grup illerde sonradan kaldırılmış olmakla birlikte ortaokul diplomasını gerektiren meslek dallarında çıraklık eğitim verilmemektedir. Diğer dikkati çeken bir nokta, çıraklık eğitime öğrenci olmadığı için fiilen başlanılamayan illerin, bölge içinde en düşük sosyo ekonomik gelişme düzeyine sahip iller olmasıdır. Bölgede verilmekte olan çıraklık eğitiminin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında çıraklık eğitimi iller guruba giren illerde, ikinci guruba giren illere göre daha yoğun olarak verildiği gözlenmektedir. Türkiye'de aktif istihdam politikası tedbiri olarak çıraklık eğitiminin bölgesel kalkınmayı teşvik edici tedbirlerle desteklenmesi bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasında çıraklık eğitiminin etkinliğinin kısıtlamaktadır. Bölge düzeyinde çıraklık eğitimi konusunda da özel teşvikler ihtiyacı duymaktadır.

Bölgede, çıraklık eğitimi alan öğrencilerin cinsiyet itibari ile il bazında dengeli bir dağılım gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Kız öğrencilerin sayıca azlığı, bölgede kadının eğitim seviyesinin ve ücretli çalışan kadın işgücünün toplam istihdam içindeki payının düşüklüğü dikkate alındığı normal karşılanmaktadır. Bölgede sadece iki ilde, Bingöl ve Kars illerinde çıraklık eğitimi gören kız öğrenci bulunmaktadır. Elde veri olmamakla birlikte, bu iki ilde çıraklık eğitimi alan kız öğrencilerin kadın işgücü için geleneksel faaliyet kolu olan dokuma-halıcılık işkolunda mesleki eğitim aldıkları akla gelmektedir.

İl düzeyinde ekonomik faaliyet çeşidinde ortaya çıkan farklılık, çıraklık eğitimi verilen meslek dallarına da yansımaktadır. Örneğin, *metal (bakır) levha işlemeciliği* alanında sadece Erzincan ilinde çıraklık eğitimi verilmesi, bunun bir örneğidir.

Bununla birlikte bölge için hayati önemi olan ve teşvik edilmesi gereken ekonomik faaliyet alanlarının çıraklık eğitimi kapsamına ya hiç alınmadığı veya yetersiz olduğu da görülmektedir. Bölgede hakim ekonomik faaliyet olan hayvancılıkla bağlantılı meslek dallarının çıraklık eğitimindeki payı düşüktür. Hayvansal ürünlerin doğrudan işlenmesini esas alan *et ve et ürünleri işletmeciliği* dalında çıraklık eğitimi verilmemektedir. Türkiye’de et ve et ürünleri işletmeciliği dalında çıraklık eğitimi verilmekte olan altı ilin hiç birisi, Doğu Anadolu Bölgesinde yer almamaktadır. Yine hayvancılıkla bağlantılı alt ekonomik faaliyet dalı olan dericilik alanında, bölgede 1986 yılından itibaren çıraklık eğitimi verilmektedir. Hayvancılığın yan ürününün değerlendirilmesine dayalı *ayakkabıcılık* meslek dalının da bölgedeki çıraklık eğitimi içindeki payı düşüktür.

Çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının sektörel dağılımında hizmet sektörünün payının düşüklüğü, bölgedeki çıraklık eğitiminin özelliğini oluşturmaktadır. Bölgede çıraklık eğitimi verilen meslek dallarının dağılımında hizmet sektörü içinde yer alan turizm alanına giren meslek dallarından *servis (garsonluk)* meslek dalında, Bingöl ve Ardahan da çıraklık eğitimi verilmektedir. Bölgede turizm sektörü içinde yer alan *resepsiyon (ön büro)* meslek dalında hiç çıraklık eğitimi verilmemektedir. Bu, bölgede eğitim düzeyinin düşüklüğüne bağlanmakla birlikte, Doğu Anadolu Bölgesinin kış turizmi açısından belli bir potansiyele sahip olduğu dikkate alındığında giderilmesi gereken bir eksiklik olarak yorumlanmaktadır. Bu potansiyelin işletilmesi için turizm sektörünün talep ettiği işgücünün bölge içinde çıraklık eğitimi ile karşılanması, bölgede işgücünün istihdam sorununun çözümüne katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye genelinde olduğu gibi Doğu Anadolu Bölgesinde verilmekte olan çıraklık eğitiminin de başlangıç aşamasında olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında, bölgedeki çıraklık eğitiminin bölgedeki bazı hakim ve potansiyel ekonomik faaliyetlerle bağlantılı olarak yürütülmesinde istenilen düzeyin yakalanamadığı görülmektedir. Çıraklık eğitiminin bölgede istihdam sorununun çözümüne katkıda bulunması için, bölge işgücü piyasasında

potansiyel işgücü talebi yaratacak ekonomik faaliyet alanlarının öncelikle teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu yöndeki teşvikler, bu alanlarda çıraklık eğitimi verilmesine de zemin oluşturacaktır.

Summary: The purpose of this paper is to investigate the relationships between the apprenticeship training and employment policy in the East Anatolia Region. Investigations are made on the apprenticeship training in that region using the data obtained from the General Directorate of the Apprenticeship and Non- formal Training. The social and economic features of East Anatolia Region and the provinces are accepted as the basic indicators. First data of the East Anatolia Region are compared with the overall Türkiye's data, then the provinces in the region are compared with each other.

The distribution of students by sex, number of students, the number and sectoral distribution of professional branches given apprenticeship training, the number of apprenticeship training centers and the number of provinces have been accepted as the determinative values in the analysis of the apprenticeship training in the East Anatolia Region. According to the results of this study, firstly the social and economic level of that region and the application of the apprenticeship training as an active employment policy vary among the provinces. Secondly, an analysis of the demand of labour force in the regional labour force market has not been done in order to determine the apprenticeship training branches. For this reason it is impossible to say that there is a full relation between the economic activities and the training branches. The industry sector and manufacturing sub-sector in that sector are at the first order in the sectoral distribution of the professional branches. From this point, the sectoral distribution of the apprenticeship training in the East Anatolia Region meets with the sectoral distribution of apprenticeship training in Türkiye.

Kaynaklar

- Akıllıoğlu, T. (1995) **Çalışma Yaşamını Düzenleyen Uluslararası Belgeler** A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No.16, Andlaşmalar Dizisi No.2. İmaj Yayınevi, Ankara.
- Dinçer B., Özaslan M. ve Satılmış E.(1996) **İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, T. C. Başbakanlık, Devle Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No: 2466, Ankara.
- Fischer, M, M ve Nijhamp, P. (1987) **Contributions to Economic Analysis Regional Labor Markets**, North Holland, Elsevier Science Publishers, B. V. Netherlands, ss. 37-52.
- Kutal, M. (1987) "3308 Sayılı Yasada Kalfalık ve Ustalık Statüleri ile İşletmelerde Mesleki Eğitim", *İktisat ve Maliye İlimi ve Mesleki Aylık Dergi*, Cilt XXXIII, No: 10. ss. 359-367.
- Kuzgun K. İ. (1997), "Apprenticeship Training and the Training of Labour Force in Türkiye: Issues on Cooperation between the Public and Private Sectors", Montanheiro Luiz, Haigh Bob, Morris David, Fabjancic Zarjan (Der), **The Public and Private Sector Partnerships: Learning For Growth**, ss. 197-208, Sheffield University.

- Organization for Economic Co-operation and Development Centre for Educational Research and Innovation (CERI), (1992) **Schools and Business: A New Partnerships**, Paris.
- Organization for Economic Co-operation and Development, (1995) **Jobs Study Implementing: The Strategy Unemployment in the OECD Area 1950-1991**, Paris.
- Saran, N ve Akkayan, T (1988) **Çalışan Gençliğin İşbaşında Eğitimi, Çıraklık, Kalfalık ve Mesleğe Yönelme Sorunları**, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, Çıraklık Eğitimi ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Seninger, F. S. (1989) **Labor Force Policies for Regional Economic Development: The Role of Employment and Training Programs**, Praeger Publishers, NewYork.
- Serter, N. (1993) **Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3697, Fakülte Yayın No: 540, İstanbul.
- T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (1991) **Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri 1988**, Yayın No: 1486, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (1996) **İl ve Bölge İstatistikleri 1994**, Yayın No: 1860, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (1997) **İller İtibari İle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla**, Yayın No: 2066, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (1997a) **Türkiye İstatistik Yıllığı 1996**, Yayın No: 1985, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (1990a) **İnsangücü Kaynakları ve İstihdamı Geliştirme Sistemleri Araştırma Çalışması Strateji, Analiz, Tavsiyeler (Hazırlık Çalışması)**, Ankara.
- T. C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (1990b) **Türkiye’de İşgücünün Eğitimi**, Ankara.
- T. C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (1995) **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler (1990-1994)**, Ankara.
- T. C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, (1996a) **1995 Yılı Geçiş Programı**, Ankara.

Kanunlar

- Kanun 2089 “1977 tarih ve 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu”.
- Kanun 3308 “1986 tarih ve 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu”.
- Kanun 3457 “1938 tarih ve 3457 sayılı ”Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılmasına Dair Kanun”.

ÜRETİM İŞLETMELERİNDE ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Melek ÇAKIR*
Edip ÖRÜCÜ**

Özet: Bu çalışmada önce örgüt kültürünün kuramsal yönü irdelenmiştir. Daha sonra konuyla ilgili olarak ISO 9000 belgeli iki üretim işletmesinin örgüt kültürünün tespitine yönelik bir alan araştırmasına yer verilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, üst ve orta kademe arasında oluşturulan kültürün üretim hattında çalışanlara iletilemediği gözlenmiştir.

I. Giriş

Bu çalışmada, ISO 9000 Kalite Sistem Belgesine sahip İzmir'deki iki üretim işletmesinin örgüt kültürü incelenmiştir. Bu araştırmanın amacı; ISO 9000 belgeli kuruluşların üst ve orta kademe de oluşturdukları örgüt kültürünün üretim hattında çalışanlara iletilmesinde ne derece başarılı olduklarını tespit etmek ve oluşturulan kültürün Toplam Kalite Yöntemine ne derece uygun olduğunu gözlemektir.

Bu çalışmada SPSS programından faydalanılarak Kİ-KARE ilişki testi kullanılmıştır. %5 anlam düzeyine göre cinsiyetin, yaşın, eğitim durumunun ve hiyerarşik konumun likert tipi on beş soruya verilen yanıtlar ile ilişkisi ortaya konularak çalışanların genel görünümünü ortaya konmaya çalışılmıştır.

Ayrıca verilen şıkların önem derecesine göre 1'den 5'e kadar sıralandırılması istenmiş, yüzde yöntemi uygulanarak önem dereceleri gözlenmiştir.

Anketin bir başka bölümünde ise; üst ve orta kademe yönetici ile alt kademe çalışanlar arasında A, B, C, D'ye verilen puanlar kendi içinde toplanmış ve bu çerçevede şirkette en yüksek puanı hangi grup almışsa örgüt kültürü tipi ona göre belirlenmiş ve yönetici ile üretim hattında çalışanlar arasında kültür farkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

II. Araştırmanın Kuramsal Yönü

A. Kültür ve Örgüt Kültürü Kavramı

18. Yüzyıldan önce ekip-biçmek anlamında kullanılan kültür kavramı, ilk defa Voltaire tarafından insan zekasının oluşumu, gelişimi ve geliştirilmesi anlamında ele alınmış, kavram sonraları birçok düşünür tarafından birbirine

* Arş. Gör. Muğla Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

** Doç. Dr. Muğla Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü